هفتيوار رسالو:349
WEEKLY BOOKLET:349

امير اهل سنت دَامَتْ بَرَکَاتُهُمُ الْعَالِيَه جي ڪتاب ”550“ سنتون ۽ آداب جي هڪ قسط

107 سنتون ۽ آداب

SINDHI

عيادت جون 33 سنتون ۽ آداب
جنازي جي باري ۾ 15 سنتون ۽ آداب

قبر ۽ دفن جون 22 سنتون ۽ آداب
قبرستان جي حاضري جون 21 سنتون ۽ آداب

شيخ طريقت، امير اهلسنت، باني دعوت اسلامي، حضرت علامه مولانا ابو بلال
محمد الياس عطار قادري رضوي دَامَتْ بَرَکَاتُهُمُ الْعَالِيَه

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ وَ الصَّلٰوةُ وَ السَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الۡمُرۡسَلِيۡنَ
اَمَّا بَعۡدُ فَاَعُوۡذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيۡطٰنِ الرَّجِيۡمِ ؕ بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ؕ

ڪتاب پڙهڻ جي دعا

ديني ڪتاب يا اسلامي سبق پڙهڻ کان پهريان هيٺ ڏنل دعا پڙهي چڏيو اِنْ شَآءَاللہ جيڪو ڪجھ پڙهندا ياد رهندو، دعا هي آهي:

اَللّٰھُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا حِكْمَتَكَ وَانْشُرْ عَلَيْنَا رَحْمَتَكَ يَا ذَاالْجَلَالِ وَالْاِكْرَام

ترجمو: اي الله عَزَّوَجَلَّ اسان تي علم ۽ حڪمت جا دروازا کولي ڇڏ ۽ اسان تي پنهنجي رحمت نازل فرماءِ! اي عظمت ۽ بزرگي وارا!

(مستطرف ج ۱ ص۴۰ دار الفكربيروت)

طالب غم مدينه بقيع و مغفرت

(نوٽ: اول آخر هڪ هڪ ڀيرو درود شريف پڙهي ڇڏيو)

رسالي جو نالو: 107 سنّتون ۽ آداب
ڇاپو پهريون:
تعداد:
ڇاپيندڙ: مڪتبة المدينه عالمي مدني مرڪز فيضانِ مدينه بابُ المدينه ڪراچي

مدني التجا: ڪنهن کي به هي ڪتاب ڇاپڻ جي اجازت ناهي

ڪتاب خريد ڪندڙ توجھ فرمائن

ڪتاب جي ڇپائي ۾ ڪا وڏي خرابي هجي يا صفحا گهٽ هجن يا بائنڊنگ ۾ اڳتي پوئتي ٿي ويا هجن تہ مڪتبة المدينه سان رابطو فرمايو.

پيشڪش

المدينة العلميہ اسلامڪ ريسرچ سينٽر (دعوت اسلامي)

ترجمو

ٽرانسليشن ڊپارٽمنٽ (دعوت اسلامي)

رابطي جي لاءِ:

ٽرانسليشن ڊپارٽمنٽ (دعوت اسلامي) عالمي مدني مرڪز فيضان مدينہ محلہ سوداگران پراڻي سبزي منڊي باب المدينہ ڪراچي

UAN: ☎ +92-21-111-25-26-92 – Ext. 7213

Email: translation@dawateislami.ne

فهرست

107سنّتون ۽ آدب 1
درود شريف جي فضيلت 1
عيادت جون 33 سنتون ۽آداب 1
ڪفن جون 16 سنتون ۽آداب 6
ڪفن پارائڻ جي نيت 7
سنت ڪفن 7
ڪفن جو تفصيل 8
ڪفن پارائڻ جو طريقو 9
قبر۽ دفن جون 22 سنتون ۽آداب 10
جنازي جي باري ۾ 15 سُنّتون ۽آداب 14
قبرستان جي حاضري جون 21 سنتون ۽آداب 16

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ
اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ؕ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ؕ

107سنّتون ۽ آداب

دعاءِ عطار: ياربّ المصطفيٰ! جيڪو 17 صفحن جو رسالو ”107 سنتون ۽ آداب“ پڙهي يا ٻڌي وٺي اُن کي سُنت جي مطابق اعتڪاف ڪرڻ جي توفيق عطا فرماءِ ۽ ان جي بي حساب مغفرت فرماءِ.

اٰمِين بِجَاهِ خَاتَمِ النَّبِيّٖن صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

درود شريف جي فضيلت

فرمانِ آخري نبي، رسولِ هاشمي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم: جنهن مون تي هڪ ڀيرو دُرُودِ پاڪ موڪليو الله پاڪ ان تي 10 رَحمتون نازِل فرمائيندو آهي، جيڪو مون تي 10 ڀيرا دُرُودِ پاڪ موڪلي الله پاڪ ان تي 100 رَحمتون نازِل فرمائيندو ۽ ان جي اعمالنامي ۾ 10 نيڪيون لکندو آهي. (ترمذی، 28/2، حديث: 484)

فرياد اُمّتی جو کرے حالِ زار میں
ممکن نہیں کہ خیر بشر کو خبر نہ ہو

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب! صَلَّى اللّٰهُ عَلٰى مُحَمَّد

عيادت جون 33 سنتون ۽ آداب

8 فرامينِ مصطفيٰ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم: ﴿1﴾ عُوْدُوا الْمَرِيضَ يعني مريض جي عيادت ڪريو. (1) (الادب المفرد ص 137 حديث 518) ﴿2﴾ جيڪو شخص ڪنهن مريض جي عيادت جي لاءِ ويندو آهي ته الله پاڪ ان شخص تي **پنجهتر هزار** (75،000) فرشتن جي ڇانوَ ڪندو آهي ۽ ان جي هر قدم کڻڻ تي ان جي لاءِ هڪ نيڪي لکندو آهي ۽ هر قدم رکڻ تي اُن جو هڪ

گناھہ بخشيو ويندو آھي ۽ ھڪ درجو بُلند فرمائيندو آھي جيستائين ھو پنھنجي جڳھہ تي ويھي، جڏھن ھو ويھندو آھي تہ رحمت اُن کي گھيري وٺندي آھي ۽ پنھنجي گھر واپس موٽڻ تائين رحمت اُن کي گھيري رکندي آھي.[2] ﴿3﴾ جيڪو شخص ڪنھن مريض جي **عيادت** لاءِ ويندو آھي تہ آسمان کان ھڪ مُنادي نِدا ڪندو آھي: توکي بِشارت (يعني خوشخبري) ھجي تنھنجو ھلڻ بھتر آھي ۽ تو جنَّت جي ھڪ منزل کي پنھنجو ٺڪاڻو بڻائي ورتو.[3] ﴿4﴾ جيڪو مسلمان ڪنھن مسلمان جي عيادت ڪرڻ لاءِ صبح جو وڃي تہ شام تائين ھن جي لاءِ ستَّر ھزار ملائڪ اِستِغفار (يعني بخشش جي دُعا) ڪندا آھن ۽ شام جو وڃي تہ صبح تائين ستَّر ھزار (70000) ملائڪ اِستِغفار ڪندا رھندا آھن ۽ ان جي لاءِ جنَّت ۾ ھڪ باغ آھي.[4] ﴿5﴾ جنھن بہ سنّي طريقي سان وُضُو ڪيو پوءِ ثواب جي نيّت سان پنھنجي مسلمان ڀاءُ جي عِيادت ڪئي تہ ان کي جھنّم کان 70 سالن جي فاصلي تائين پري ڪيو ويندو.[5] ﴿6﴾ جڏھن تون مريض ڏي وڃين تہ ان کي چئو تہ تنھنجي لاءِ دعا ڪري ڇوتہ ھن جي دُعا فرشتن جي دُعا وانگر آھي.[6] ﴿7﴾ مريض جيستائين تندرست نہ ٿئي وڃي ھن جي ڪا بہ دُعا رد ناھي ٿيندي.[7] [7] ﴿8﴾ جڏھن ڪو مسلمان ڪنھن مسلمان جي عيادت جي لاءِ وڃي تہ 7 ڀيرا ھي دُعا پڙھي:

اَسْاَلُ اللهَ الْعَظِيْمَ، رَبَّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ اَنْ يَّشْفِيَكَ[1]

جيڪڏھن موت نہ آيو تہ ان کي شفا ملي ويندي.[8] (9) **عيادت جي**

---

[1] ترجمو: مان عظمت واري، عرشِ عظيم جي مالڪ الله پاڪ کان تنھنجي لاءِ شفا جو سوال ڪريان ٿو

تعريف: لغوي معنٰي: بيمار وٽ وڃي ان جي طبيعت پڇڻ[9] (10) بيمار جي عِيادت ڪرڻ سنّت آهي. جيڪڏهن معلوم آهي تہ عِيادت ڪرڻ ان بيمار شخص کي ننڍو وڏي تہ اهڙي حالت ۾ عِيادت جي لاءِ نہ وڃي.[10] (11) جيڪڏهن مريض سان اوهان جي دل ۾ ناراضگي يا طبيعت کي ان سان مناسبت ناهي پوءِ بہ عيادت ڪيو.(12) سنّت تي پيروي جي نيّت سان عيادت ڪيو جيڪڏهن صرف ان جي لاءِ بيمار جي عيادت ڪئي جو جڏهن مان بيمار ٿيندس تہ اهو بہ منهنجي عيادت لاءِ اچي تہ ثواب نہ ملندو.(13) ڪنهن جي عيادت لاءِ وڃو ۽ مريض جي سختي ڏسو تہ ان کي ڊيڄارڻ واريون ڳالهيون نہ ڪيو مثلاً اوهان جي حالت خراب آهي ۽ نہ ئي اهڙي انداز سان مٿو لوڏيو جنهن سان حالت جو خراب هجڻ سمجهو ويندو آهي (14) عيادت جي موقعي تي مريض يا ڏکايل ماڻهو جي سامهون پنهنجي منهن تي رنج ۽ غم جي ڪيفيت ظاهر ڪيو. (15) ڳالهہ ٻول جو انداز هر گز اهڙو نہ هجي جو مريض يا ان جي مائٽ کي وسوسو اچي تہ هي اسان جي پريشاني تي خوش ٿي رهيو آهي!.(16) مريض جي گهر وارن سان بہ همدردي جو اظهار ڪيو ۽ جيڪا خدمت يا مدد ڪري سگهندا هجو ڪيو. (17) مريض وٽ وڃي ان جي طبيعت پڇو ۽ ان جي لاءِ صحت ۽ عافيت جي دعا ڪيو (18) نبي ڪريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جي عادت ڪريمہ هي هئي تہ جڏهن ڪنهن مريض جي عيادت لاءِ تشريف کڻي ويندا هئا تہ هِي فرمائيندا هئا لَا بَأْسَ طَهُوْرٌ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ [1] [11] (19) مريض کان پنهنجي لاءِ دعا ڪرايو

---

[1] ترجمو: ڪا نقصان جي ڳالهہ ناهي الله پاڪ چاهيو تہ هي مرض (گناهن کان) پاڪ ڪرڻ وارو آهي.

جو مريض جي دعا رد ناهي ٿيندي. (20) **فرمان مصطفي** صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم: مريض جي پوري عيادت هي آهي تہ ان جي پيشاني تي هٿ رکي ڪري پڇي تہ طبيعت ڪيئن آهي؟ [12] (21) حضرت مفتي احمد يار خان نعيمي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه هن حديث پاڪ جي جي حوالي سان فرمائن ٿا: جڏهن ڪوبہ ماڻهو ڪنهن مريض جي عيادت ڪرڻ وڃي تہ پنهنجو هٿ ان جي پيشاني تي رکي پوءِ زبان سان هي (يعني اوهان جي طبعيت ڪيئن آهي) چوي، ان سان بيمار کي تسلي ٿيندي آهي، پر گهڻي دير تائين هٿ نہ رکيل رهي، اهو هٿ رکڻ اظهارِ محبت جي لاءِ آهي[13] (22) جيڪڏهن پيشانيءَ تي هٿ رکڻ سان مريض کي تڪليف پهچندي هجي تہ هٿ نہ رکو، ۽ جيڪڏهن مريض اَمرد (بلڪ غير اَمرد بہ) هجي ۽ هٿ رکڻ سان مَعَاذَالله"بري لذت" ايندي هجي تہ هٿ رکڻ گناهہ آهي، ۽ جيڪڏهن ڏسڻ سان ائين ٿيندو هجي تہ ڏسڻ بہ حرام آهي. (23) مريض جي سامهون اهڙيون ڳالهيون ڪرڻ گهرجن جيڪي ان جي دل کي سٺيون لڳن، بيماريءَ جا فضائل ۽ اللّٰہ پاڪ جي رحمت جا تذڪرا ڪيو تہ جيئن ان جو ذهن آخرت جي ثواب جي طرف مائل ٿئي ۽ هو شڪوه شڪايت جا الفاظ زبان تي نہ آڻي (24) عيادت ڪندي موقعي جي مناسبت سان مريض کي نيڪي جي دعوت بہ پيش ڪيو خصوصًا نماز جي پابندي جو ذهن ڏيو جو بيماري ۾ ڪيئي نمازي بہ نمازن کان غافل ٿي ويندا آهن (25) مريض کي **مدني چينل** ڏسڻ جي ترغيب ڏياريو ۽ ان جي برڪتن کان آگاهہ ڪيو (26) مريض کي **مدني قافلن** ۾ سفر جي ۽ پاڻ سفر جي قابل نہ هجي تہ پنهنجي طرفان گهر جي ڪنهن ماڻهو کي سفر ڪرائڻ جي ترغيب ڏياريو ۽ مدني قافلن جون اهي مدني

بهارون ٻڌايو جنهن ۾ دعائن جي برڪتن سان مريض کي شفائون مليون آهن. (27) مريض وٽ گهڻي دير نہ ويهو ۽ نہ گوڙ ڪيو ها جيڪڏهن مريض پاڻ ئي دير تائين ويهارڻ جو خواهشمند هجي تہ ممڪن صورت ۾ اوهان ان جي جذبات جو احترام ڪيو (28) ڪجهه ماڻهن جي عادت هوندي آهي تہ مريض يا ان جي ڪنهن مٽ مائٽ سان ملندا آهن تہ ڪجهه نہ ڪجهه علاج ٻڌائيندا آهن ۽ ڪجهه تہ مريض سان اصرار ڪندا آهن تہ مان علاج ٻڌايان ٿو ان تي عمل ڪيو، فلاڻي دوا ونو، نيڪ ٿي ويندؤ. مريض کي گهرجي تہ هر ڪنهن جو ٻڌايل علاج نہ ڪري، جو ”اڻ آزمايل حڪيم جي ڪري جان کي نقصان رسي سگهي ٿو“ ڪنهن جو ٻڌايل علاج ڪرڻ کان پهريان پنهجي طبيب کان مشورو ڪري وٺي. خبردار! جيڪي ماهر طبيب نہ هجڻ جي باوجود علاج ڪندا آهن اهي گنهگار ٿيندا آهن. اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه فرمائن ٿا: ۽ نااهل (يعني جيڪو ماهر طبيب نہ هجي اُن) کي هن(يعني علاج ۾ هٿ وجهڻ حرام آهي، ۽ اُن (يعني علاج ۾ هٿ وجهڻ) جو ترڪ ڪرڻ فرض آهي.[14] (29) مريض جي عيادت جي موقعي تي ڦل يا بسڪيٽ وغيره تحفي ۾ ڪٽي اچڻ سنو ڪم آهي پر ڪٽي نہ اچڻ جي صورت ۾ عيادت ئي نہ ڪرڻ ۽ دل ۾ اهو خيال ڪرڻ تہ جيڪڏهن ڪجهه نہ ڪٽي ويندس تہ اهي ڇا سوچيندا تہ خالي هٿ عيادت جي لاءِ آيو آهي، خالي هٿ بہ عيادت ڪري ئي وٺجي نہ ڪرڻ ثواب کان محرومي جو باعث آهي (30) عيادت جي لاءِ ويندي ڪجهه ماڻهو گلدستہ ڪٽي ويندا آهن، اهو بہ جائز آهي پر ڏنو ويو آهي تہ جنهن کي ڏنا ويا ان کي ڪم ناهن ايندا، تنهنڪري اها شيءِ تحفي ۾ ڏني وڃي جيڪا ڪم اچي. مشوري طور عرض آهي تہ

گلدستي جي بدران يا ان سان گڏ ئي جتي مناسب هجي اتي مڪتبة المدينہ جا ڇاپيل ڪجھ مدني رسالا ڪٽي وجي ڪري مريض کي پيش ڪيو تہ جيئن اهي ملاقات ڪندڙن کي (۽ جيڪڏهن اسپتال ۾ هجي تہ) پاڙي وارن مريضن ۽ انهن جي عزيزن کي تحفا ڏئي سگھن بلڪ خوش نصيبي! مريض پاڻ بہ ڪجھ مدني رسالا پيسن تي گھرائي ڪري هن مقصد سان پاڻ وٽ رکي ڪري ثواب ڪمائي پر رسالن جو انتخاب سوچي سمجھي ڪري. (31) فاسق جي عيادت بہ جائز آهي ڇوتہ عيادت حقوقِ اسلام مان آهي ۽ فاسق بہ مسلمان آهي[15] (32) مرتد ۽ ڪافر حربي جي عيادت جائز ناهي (هن وقت دنيا ۾ سڀ ڪافر حربي آهن) (33) بد مذهب جنهن جي بدمذهبي ڪفر تائين نہ پهتي هجي ان جي عيادت ڪرڻ بہ منع آهي.

صَلُّوْا عَلَی الْحَبِیْب صَلَّی اللّٰہُ عَلٰی مُحَمَّد

ڪفن جون 16 سنتون ۽ آداب

6 فرامينِ مصطفٰي صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمَ (1) جيڪو ڪنهن ميّت کي ڪفن ڏي تہ ان جي لاءِ ميت جي هر وار جي بدلي ۾ هڪ نيڪي آهي. (تاريخ بغداد ۲۶۳/۴) حضرت علّامہ عبدالرّؤُف مُنَاوِي رَحْمَۃُ اللّٰہ عَلَیْہ حديثِ پاڪ جي هن حصي ”جيڪو ميت کي ڪفن ڏي“ جي حوالي سان فرمائن ٿا: يعني جنهن پنهنجي مال مان ميت جي ڪفن جو انتظام ڪيو. (التيسير بشرح ا لجامع الصغير ۴۴۲/۲) (2) جيڪو ميت کي ڪفن ڏي الله پاڪ ان کي جنت جي سنهي ۽ ٿلهي ريشم جو لباس پارائيندو. (المستدرڪ ۶۹۰/۱ حديث ۱۳۸۰) (3) جيڪو ڪنهن ميِّت کي وهنجاري، ڪفن پارائي، خوشبو لڳائي،

جنازو ڪٽي، نماز پڙهي ۽ جيڪا ناقص ڳالهه نظر اچي ان کي لڪائي ته اهو پنهنجي گناهن کان ايئن پاڪ ٿي ويندو آهي جيئن جنهن ڏينهن ماءُ جي پيٽ مان ڄائو هو. (اِبنِ ماجه ۲/۲۰۱ حديث ۱۴۶۲) هن حديث جي حصي ۾ ”ناقص ڳالهه“ مان مراد هي آهي ته جيڪا ڳالهه ظاهر ڪرڻ جي قابل نه هجي جيئن چهري جو رنگ ڪارو ٿي وڃڻ.

(4) پنهنجن مُردن کي سنو ڪفن ڏيو جو اهي پاڻ ۾ ملاقات ڪندا ۽ سني ڪفن سان فخر ڪندا يعني خوش ٿيندا آهن. (الفردوس ۱/۹۸ حديث ۳۱۷)

(5) جڏهن توهان مان ڪو پنهنجي ڀاءُ کي ڪفن ڏي، ته ان کي سنو ڪفن ڏي.(مسلم ص۴۷۰حديث۹۴۳) (6) پنهنجي مُردن کي سنو ڪفن ڏيو. (ترمذی۲/۳۰۱ حديث۹۹۶)

ڪفن پارائڻ جي نيت

(7) **ڪفن پارائڻ جي نيت:** **اللّٰه** پاڪ جي رضا حاصل ڪرڻ ۽ پنهنجي موت کان بعد پاڻ کي پارايو ويندڙ ڪفن کي ياد ڪندي فرض کي ادا ڪرڻ جي لاءِ ميّت کي ڪفن پارائيندس (8) ميت کي ڪفن ڏيڻ ”فرض ڪفايہ“ (بہار شريعت۱/ ۸۱۷) آهي يعني ڪنهن هڪ جي ڏيڻ سان سڀ بري الذمہ(سڀ هن فرض کان آجا ٿي ويا) نه ته جن جن کي خبر پهتي هئي ۽ ڪفن نه ڏنائون ته سيئي گنهگار ٿيندا.

سنت ڪفن

(9) **مرد جو ڪفن:** ﴿1﴾ لفافو يعني چادر ﴿2﴾ اِزار يعني گوڏ ﴿3﴾ قميص يعني ڪفني. **عورت جي لاءِ** هنن ٽن سان گڏ وڌيڪ ٻه هي آهن﴿4﴾ پوتي ﴿5﴾ ڇاتي بند (عالمگيری۱/۱۶۰)(10) جيڪو نابالغ شهوت

جي حد [1] کي پهچي ويو اهو بالغ جي حڪم ۾ آهي يعني بالغ کي ڪفن ۾ جيترا ڪپڙا ڏنا ويندا آهن ان کي بہ ڏنا وڃن ۽ ان کان ننڍي ڇوڪري کي هڪ ڪپڙو (اِزار) ۽ ننڍي ڇوڪِريءَ کي بہ ڪپڙا (لفافو ۽ اِزار) ڏئي سگهجن ٿا ۽ ڇوڪري کي بہ بہ ڪپڙا (لفافو ۽ اِزار) ڏنا وڃن تہ بهتر آهي ۽ بهتر اهو آهي تہ ٻنهي کي پورو ڪفن ڏيو جيتوڻيڪ ڇونہ هڪ ڏينهن جو ٻار هجي. (بهارِ شريعت۱/۸۱۹) (11) رڳو عالمن ۽ مشائخن کي عامي سان دفن ڪري سگهجي ٿو، عام ماڻهن جي ميّت کي عامي سان دفنائڻ منع آهي. (مدَنی وصیّت نامہ ص۴) (12) مرد جي جسم تي اهڙي خوشبو لڳائڻ جائز ناهي جنهن ۾ زعفران مليل هجي، عورت لاءِ زعفران مليل خوشبو جائز آهي. (بهارِ شريعت ۱/۸۲۱) (13) جنهن احرام ٻڌو ۽ انهيءَ ئي حالت ۾ وفات ڪئي تہ ان جي بدن تي بہ خوشبو لڳايو ۽ ان جو چهرو ۽ مٿو ڪفن سان لڪايو وڃي. (مُلَخَّصازبهار شريعت۱/۸۱۸)

ڪفن جو تفصيل

﴿1﴾ **لفافو** (يعني چادر) ميّت جي قد کان ايتري وڏي هجي جو ٻنهي طرفن کان ٻڌي سگهجي. ﴿2﴾ **ازار** (يعني گوڏ) مٿي کان پيرن تائين يعني چادر کان ايتري ننڍي جيڪا ٻڌڻ لاءِ وڌيڪ هئي ﴿3﴾ **قميص** (يعني ڪفني) ڪنڌ کان گوڏن جي هيٺان تائين ۽ هي اڳيان ۽ پٺيان

[1] شهوت جي حد ڇوڪرن ۾ اها آهي تہ ان جي دل عورتن ڏانهن رغبت ڪري ۽ ڇوڪريءَ ۾ اها آهي تہ ان کي ڏسي مرد کي ان ڏانهن خواهش پيدا ٿئي ۽ ان جو اندازو ڇوڪرن ۾ (سن هجري جي حساب سان) ٻارهن سال ۽ ڇوڪرين ۾ نوَ سال آهي)

ٻنهي پاسن کان برابر هجي ان ۾ چاڪ (چير) ۽ ٻانهون نہ هجن، مرد ۽ عورتن جي ڪفني ۾ فرق آهي. مرد جي ڪفني ڪلهن تي چيريو ۽ **عورت جي لاءِ ڇاتي جي** طرف کان ﴿4﴾ **پوتي:** ٽي هٿ هجڻ گهرجي يعني ڏيڍهہ گز. ﴿5﴾ **ڇاتي بند:** ڇاتي کان ڌُن تائين ۽ بهتر هي آهي تہ ران تائين هجي. (مُلَخَّصازبہار شریعت۱/۸۱۸) عمومًا تيار ڪفن خريد ڪيو ويندو آهي ان جو ميّت جي قد جي مطابق سنّت سائيز جو هجڻ ضروري ناهي اهو بہ ٿي سگهي ٿو تہ ايترو وڏو هجي جو اسراف ۾ داخل ٿي وڃي، ان ڪري احتياط ان ۾ آهي تہ ٿان مان ضرورت جي مطابق ڪپڙو ڪٽيو وڃي. جيڪڏهن تيار ڪفن ورتو پيو هجي تہ زائد ڪپڙو ڪٽي رکي ڇڏيو، جيڪڏهن هي ڪفن ميت جي مال مان ورتو هو تہ وڌيڪ ڪپڙو ورثي ۾ ورهايو ويندو. (15) ڪفن سنو هجڻ گهرجي يعني مرد جمعي ۽ عيدن ۾ جهڙا ڪپڙا پائيندو هيو ۽ عورت جهڙا ڪپڙا پائي پيڪي ويندي هئي ان قيمت جو هجڻ گهرجي.(بہار شریعت۱/۸۱۸)

ڪفن پارائڻ جو طريقو

غسل ڏيڻ کان پوءِ آرام سان بدن ڪنهن پاڪ ڪپڙي سان صاف ڪيو وڃي تہ جيئن ڪفن آلو نہ ٿئي، ڪفن کي هڪ يا ٽي يا پنج يا ست ڀيرا ڌوڻي ڏيو، ان کان وڌيڪ نہ، پوءِ ائين وڇايو جو پهريان **لفافو** يعني وڏي **چادر** ان تي گوڏ ۽ ان جي مٿان ڪفن رکو، هاڻي ميّت کي ان تي ليٽايو ۽ ڪفن پارايو هاڻي مٿي، ڏاڙهي تي (ڏاڙهي نہ هجي تہ ڪاڏي تي) ۽ باقي سڄي جسم تي خوشبو لڳايو، اهي عضوا جن تي سجدو ڪيو ويندو آهي يعني پيشاني، نڪ، هٿن، گوڏن ۽

پيرن تي ڪافور لڳايو. پوءِ اِزار يعني گوڏ ڪابي پاسي کان بعد ۾ ساڄي پاسي کان ويڙهيو، وري لفافو بہ اهڙي طرح پهريان ڪابي پاسي کان پوءِ ساڄي پاسي کان ويڙهيو تہ جيئن ساڄو مٿان رهي، پوءِ مٿي ۽ پيرن جي طرف کان ٻڌي ڇڏيو تہ جيئن اڏامڻ جو انديشو نہ رهي. عورت کي **"ڪفني"** پارايو ان جي وارن جا بہ حصا ڪري ڪفني جي مٿان ڇاتي تي رکي ڇڏيو ۽ پوتي کي اڌ پٺ جي هيٺان وڇائي مٿي تي آڻي منهن تي نقاب وانگر وجهي ڇڏيو جيئن ڇاتي تي رهي جو ان جي ڊيگهہ اڌ پني جي هيٺان کان سيني تائين هجي، ۽ ويڪر هڪ ڪن جي پاپڙي کان وٺي ٻي ڪن جي پاپڙي تائين هجي، پوءِ دستور موجب ازار ۽ لفافو ويڙهيو پوءِ سڀ کان مٿي ڇاتي بند پستان جي مٿان کان ران تائين آڻي ٻڌو. **(وڌيڪ معلومات جي لاءِ بهارِ شريعت جلد اول صفحي 817 کان 822 جو مطالعو ڪيو.)**

قبر ۽ دفن جون 22 سنتون ۽ آداب

(1) فرمانِ الٰهي:

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا ﴿۲۵﴾ اَحْيَآءً وَّ اَمْوَاتًا ﴿۲۶﴾ (16)	ترجموڪنزالعرفان: ڇا اسان زمين کي جمع ڪرڻ وارو نہ بڻايو. جيئرن ۽ مئلن کي.

هن آيت مبارڪ جي حوالي سان **"نورالعرفان"** صفحي 297 تي آهي:" هن طرح جو زنده زمين جي پشت(يعني پٺيءَ) تي ۽ مردا زمين جي پيٽ ۾ جمع آهن" (2) ميّت کي دفن ڪرڻ فرض ڪفايہ آهي (يعني هڪ ماڻهوءَ بہ دفنائي ڇڏيو تہ سيئي بري الذمہ تي ويا نہ تہ جنهن جنهن کي خبر پهتي هئي ۽ نہ دفنايو تہ گنهگار ٿيا) هي جائز ناهي جو ميّت کي زمين

تي رکي ڇڏيو ۽ ڇئني پاسن کان پٽ ناهي ڪري بند ڪري ڇڏيو.[17]
(3) قبرون بہ اللہ ڪريم جون نعمتون آهن جو جن ۾ مردا دفنايا ويندا آهن تہ جيئن جانور ۽ پيون شيون هنن جي توهين نہ ڪن.
(4) نيڪ ٻانهن جي ويجهو دفن ڪرڻ ڪپي جو انهن جي قرب جي برڪت هنن کي حاصل ٿيندي آهي، جيڪڏهن معاذاللہ مستحقِ عذاب (يعني عذاب جو حقدار) بہ ٿي وڃي ٿو تہ اهي شفاعت ڪندا آهن، اها رحمت جيڪا انهن نيڪ ٻانهن تي نازل ٿيندي آهي ان کي يعني گنهگار کي بہ گهيري وٺندي آهي. حديث پاڪ ۾ آهي نبي ڪريم صَلَّى اللہ عَلَيۡهِ واٰلِهٖ وَسَلَّمَ فرمائن ٿا: ”پنهنجي مردن کي چڱن ماڻهن سان دفن ڪيو.“[18] (5) رات جو دفن ڪرڻ ۾ ڪو حرج ناهي.[19] (6) هڪ قبر ۾ هڪ کان وڌيڪ(مُردا) بِلا ضَرورت دَفن ڪرڻ جائز ناهي ۽ ضَرورت هجي تہ ڪري سگهو ٿا.[20] (7) جنازو قبر کان قبلي ڏانهن رکڻ مُستَحب آهي تہ جيئن ميت قبلي واري پاسي کان قبر ۾ لاٿي وڃي. قبر جي پيراندي (يعني پيرن واري جڳهہ) رکي متي ڏانهن نہ آڻيو.[21]
(8) حَسبِ ضَرورت بہ يا ٽي ۽ بهتر هي آهي تہ قوي (طاقتور) ۽ نيڪ ماڻهو قبر ۾ لهن. عورَت جي ميت مَحارِم لاهين اهي نہ هجن تہ ٻيا رِشتيدار، اهي بہ نہ هجن تہ پرهيزگار لاهين.[22] (9) عورَت جي ميت کي لاهڻ کان وٺي تختا لڳائڻ تائين ڪنهن ڪپڙي کان لڪائي رکو.
(10) قبر ۾ لاهڻ وقت اها دُعا پڙهو: بِسۡمِ اللہِ وَبِاللہِ وَعَلٰى مِلَّةِ رَسُوۡلِ اللہِ.[1]
(11) ميت کي ساڄي پاسي ليٽايو ۽ ان جو چهرو قبلي ڏانهن ڪيو ۽

---

[1] ترجمو: اللہ جي نالي سان ۽ رسول اللہ (صَلَّى اللہ عَلَيۡهِ واٰلِهٖ وَسَلَّمَ) جي دين تي (قبر ۾ رکان ٿو.

ڪفن واري پٽي کولي ڇڏيو چوته هاڻي ضَرورت ناهي، نه کولي ته به حَرَج نه آهي.(23) (12) ڪفن جي ڳنڍ کولڻ وارو هيءُ دُعا پڙهي: اَللّٰهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا اَجْرَهٗ وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهٗ[1] (24) (13) قبر ڪچّي سرن [2] سان بند ڪريو جيڪڏهن زَمين نرم هجي ته (ڪاٺي جا) تختا لڳائڻ به جائز.(25) (14) هاڻي مِٽي ڏني وڃي، مُستَحَب اهو آهي ته سيراندي کان ٻنهي هٿن سان ٽي ڀيرا مٽي وجهو. پهرين ڀيري چئو مِنۡهَا خَلَقۡنٰكُمۡ[3] ٻي ڀيري وَفِيۡهَا نُعِيۡدُكُمۡ. [4] ٽئين ڀيري وَمِنۡهَا نُخۡرِجُكُمۡ تَارَةً اُخۡرٰى [5] چئو. هاڻي باقي مِٽي ڪوڏر وغيره سان وجهو.(26) (15) جيتري مِٽي قبر مان نڪتي آهي ان کان وڌيڪ وجهڻ مڪروه آهي.(27) (16) هٿن ۾ مٽي لڳي ته ان کي ڇنڊي يا ڌوئي ڇڏيو اختيار آهي.(28) (17) قبر چَوڪندي (يعني چار ڪُنڊن واري) نه بڻايو بلڪ ان ۾ ڍال(هيٺاهين) رکو جيئن اُٺ جي ڪوهان، (دفن ڪان بعد) ان تي پاڻي ڇڙڪڻ بهتر آهي، قبر هڪ گرانٺ اُونچي هجي يا معمولي وڌيڪ.(29) دفن ڪان بعد قبر تي آذان ڏيڻ ثواب جو ڪم ۽ ميت جي لاءِ نهايت نَفعي بخش آهي.(30) (18) مُستَحَب هي آهي ته دفن ڪان بعد قبر تي سُوره بَقَره جو اوّل ۽ آخِر پڙهو،

---

[1] ترجمو: اي الله! اسان کي ان جي اَجر کان محروم نه ڪر ۽ اسان کي ان کان بعد فتني ۾ نه وجهه.

[2] قبر جي اندروني حصي ۾ باهه جون پڪل سرون لڳائڻ منع آهي پر هاڻي اڪثر سيمنٽ جي ديوارن ۽ سليب جو رواج آهي تنهنڪري سيمنٽ جي ديوارن ۽ سيمنٽ جي تختن جو اهو حصو جيڪو اندر جي طرف رکڻو آهي ڪچي مٽيءَ جي گاري سان ليپي ڇڏيو. الله پاڪ مسلمانن کي باهه جي اثر کان محفوظ رکي. اٰمِيۡن بِجَاهِ النَّبِيِّ الۡاَمِيۡن صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم

[3] اسان زمين ئي مان توهان کي بڻايو

[4] ۽ ان ۾ ئي توهان کي موٽائينداسين

[5] ۽ ان مان ئي توهان کي ڪيدنداسين

سيراندي (يعني متي واري پاسي) الٓمّ کان مُفْلِحُوْن تائين ۽ پيراندي (يعني پيرن ڏانهن) اٰمَنَ الرَّسُوْلُ کان ختم سورت تائين پڙهو.[31] (19) دفن کان پوءِ قبر تي ايتري دير بيهڻ مستحب آهي جيتري دير ۾ اُٺ ذبح ڪري ان جو گوشت تقسيم ڪيو وڃي جو انهن جي هجڻ سان ميّت کي اُنس ٿيندو (يعني محبت ۽ اپنائيت ملندي) ۽ نڪيرين جو جواب ڏيڻ ۾ وحشت نہ ٿيندي ۽ ايتري دير تائين تلاوتِ قرآن ۽ ميّت جي لاءِ دعا ۽ استغفار ڪن ۽ هيءَ دعا ڪن تہ نڪيرين جي سوال جي جواب ۾ ثابِت قدم رهي.[32] (20) شَجَرو يا عَهدنامو قَبر ۾ رکڻ جائز آهي ۽ بهتر اهو آهي تہ ميت جي چهري جي اڳيان قبلي ڏانهن طاق(کڏو) کوٽي ان ۾ رکو، بلڪ "دُرِّمختار" ۾ ڪفن تي عهد نامو لکڻ جائز چيو آهي ۽ فرمايائون تہ ان سبب مَغفِرَت جي اُمّيد آهي، ميت جي سيني ۽ پيشاني تي بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡم لکڻ جائز آهي. هڪ شخص ان جي وصيت ڪئي هئي، مرڻ کان پوءِ سيني ۽ پيشاني تي بِسۡمِ اللّٰهِ شريف لکي وئي پوءِ انهن کي ڪنهن خواب ۾ ڏٺو، حال پڇو، چيائين: جڏهن مان قبر ۾ رکيو ويس، عذاب جا فرشتا آيا، فرشتن جڏهن پيشاني تي بِسۡمِ اللّٰهِ شريف ڏٺي چيائون: تون عذاب کان بچي وئين.[33] (21) ائين بہ ٿي سگهي ٿو تہ پيشاني تي بِسۡمِ اللّٰه شريف لکو ۽ سيني تي ڪلمو شريف لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ (صلّي الله عليه وسلّم)، پر وهنجارڻ کان پوءِ ڪفن پارائڻ کان پهريان ڪلمي واري آڱر سان لکو روشنائي (INK) سان نہ لکو.[34] (22) قبر مان ميت جون هڏيون باهر نڪرن تہ انهن هڏين کي دَفن ڪرڻ واجِب آهي.[35]

جنازي جي باري ۾ 15 سُنّتون ۽ آداب

4 فرامينِ مصطفيٰ صَلَّی اللہُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم ملاحَظَ ڪريو: (1) جنهن ڪي ڪنهن جنازي جي خبر ملي اهو ميّت وارن وٽ وڃي تعزيت ڪري تہ اللّٰه پاڪ ان جي لاءِ هڪ قيراط اَجر لکندو، پوءِ جيڪڏهن جنازي سان گڏ ويندو تہ اللّٰه تعالٰي ٻہ قيراط اجر لکندو پوءِ ان جي نماز پڙهي تہ ٽي قيراط، پوءِ دفنائڻ وقت حاضر ٿئي تہ چار ۽ هر قيراط اُحُد (جبل جي برابر آهي.[36] (2) مسلمان جا مسلمان تي ڇهہ حق آهن: (ان مان هڪ هي آهي تہ) جڏهن فوت ٿي وڃي تہ ان جي جنازي ۾ شريڪ ٿئي.[37] (3) جڏهن ڪو جنّتي شخص فوت ٿي ويندو آهي تہ اللّٰه پاڪ حياء ڪندو آهي تہ انهن ماڻهن کي عذاب ڏي جيڪي ان جو جنازو کڻي هليا ۽ جيڪي ان جي پٺيان هليا ۽ جن ان جي جنازي نماز ادا ڪئي.[38] (4) مؤمن ٻانهي کي مرڻ کان پوءِ سڀ کان پهرين جزا اها ڏني ويندي جو ان جي جنازي ۾ شريڪ ٿيڻ وارن جي بخشش ڪئي ويندي آهي.[39] (5) حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَام اللّٰه پاڪ جي بارگاهہ ۾ عرض ڪيو: يااللّٰه پاڪ جيڪو صرف تنهنجي رضا جي لاءِ جنازي سان گڏ هليو، ان جي جزا ڇا آهي؟ اللّٰه تعالٰي فرمايو: جنهن ڏينهن هو مرندو تہ فِرشتا ان جي جنازي سان گڏ هلندا ۽ مان ان جي بخشش فرمائي ڇڏيندس.[40] (6) حضرت مالڪ بن اَنَس رَضِیَ اللہُ عَنْهُ کي ڪنهن وفات کان پوءِ خواب ۾ ڏسي پُڇيو: مَا فَعَلَ اللّٰهُ بِكَ؟ يعني اللّٰه پاڪ توهان سان ڪهڙو معاملو فرمايو؟ فرمايائون: هڪ ڪَلمي جي سبب بخشي ڇڏيو جيڪو حضرت سَيِّدُنا عُثمان غني رَضِیَ اللہُ عَنْهُ جنازي کي ڏسي پڙهندا هئا. (اهو ڪلمو هي آهي) سُبْحٰنَ الْـحَيِّ الَّذِیْ لَا يَمُوْتُ (يعني

اها ذات پاڪ آهي جيڪا زنده آهي ان کي ڪڏهن موت نہ ايندو) تنهن ڪري مان بہ جنازو ڏسي ائين ئي پڙهندو هئس ان ڪَلمي پڙهڻ جي سبب الله پاڪ مون کي بخشي ڇڏيو.[41] (7) جنازي نماز ۾ رضاءِ الٰهي فرض جي ادائيگي، عبرت حاصل ڪرڻ، ميت ۽ ان جي عزيزن جي دلجوئي وغيره سنين نيتن سان شرڪت ڪرڻ گهرجي.[42] (8) جنازي سان گڏ ويندي پنهنجي موت ۽ چڱي بري خاتمي جي باري ۾ سوچيندا رهو تہ مرڻ وقت منهنجو ايمان سلامت رهندو يا نہ! افسوس! جهڙي طرح اڄ هن کي کڻي هليا آهن، هڪ ڏينهن مون کي بہ اهڙي ئي طرح کڻي ويندا، جهڙي طرح هن کي مٽي جي مڻن هيٺ دفن ڪيو وڃڻ وارو آهي، اهڙي طرح مون کي بہ دفنايو ويندو، اهڙي طرح غور و فڪر ڪرڻ عبادت ۽ ثواب جو ڪم آهي. (9) جنازي کي ڪلهو ڏيڻ ثواب جو ڪم آهي، نبي ڪريم صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ **حضرت سعد بن مُعاذ** رَضِیَ اللهُ عَنْهُ جو جنازو کنيو هو.[43] (10) **حديثِ پاڪ** ۾ آهي: جيڪو جنازي کي چاليهہ قدم کڻي هلي، ان جا چاليهہ ڪبيره گناهہ معاف ڪيا ويندا ۽ هڪ بي حديث پاڪ ۾ آهي: جيڪو جنازي جي چئني پاون کي ڪلهو ڏيندو، الله پاڪ ان جي يقيني (DEFINITE) بخشش فرمائي ڇڏيندو.[44] (11) سنّت هي آهي تہ هڪبئي پنيان چئني پاون کي ڪلهو ڏئي ۽ هر پيري ڏهہ ڏهہ قدم هلي. پوري سنّت هي آهي تہ پهريان ساڄي پاسي جي سيرانديءَ کي ڪلهو ڏي پوءِ ساڄي پيراندي کي، بعد ۾ کابي سيراندي کي ۽ پوءِ کابي پيراندي کي ۽ ڏهہ ڏهہ قدم هلي تہ ڪل چاليهہ قدم ٿيا.[45] ڪجهہ ماڻهو جنازي جي جلوس ۾ اعلان ڪندا رهندا آهن: بہ بہ قدم هلو!

انهن کي گهرجي تہ هن طرح اعلان ڪندا ڪن: ”ڏهہ ڏهہ قدم هلو!“ (12) **جنازي کي ڪلهو ڏيڻ** وقت ڇاٽي واٽي ايذاء ڏيڻ واري انداز ۾ ماڻهن کي ڌڪا ڏيڻ جيئن ڪجھ ماڻهو ڪنهن شخصيت جي جنازي ۾ يا جتي مووي وغيره ٺاٺي ويندي هجي اتي ڪندا آهن اهو ناجائز ۽ حرام ۽ جهنم ۾ وٺي وڃڻ وارو ڪم آهي (13) **ننڍي ٻار جي جنازي کي** جيڪڏهن هڪ شخص هٿ تي کڻي هلي تہ حَرج ناهي ۽ هڪ ٻئي پٺيان ماڻهو هٿو هٿ وٺندا رهن.[46] عورتن کي (ٻار هجي يا وڏو ڪنهن جي بہ) جنازي سان وڃڻ ناجائز ۽ مَمنُوع آهي.[47] (14) **مڙس پنهنجي گهرواريءَ** جي جنازي کي ڪلهو بہ ڏئي سگهي ٿو، قبر ۾ بہ لاهي سگهي ٿو ۽ منهن بہ ڏسي سگهي ٿو، صرف غسل ڏيڻ ۽ بنا رُڪاوٽ جي جسم کي هٿ لڳائڻ منع آهي.[48] (15) **جنازي سان** گڏ بلند آواز سان ڪلمو شريف يا ڪلمو شهادت يا حمد ۽ نعت وغيره پڙهڻ جائز آهي.

(ڏسو: فتاويٰ رضويه،٩/١٣٩تا١٥٨)

جنازہ آگے آگے کہ رہا ہے اے جہاں والو!   مرے پیچھے چلے آؤ تمہارا رہنما میں ہوں

صَلُّوْا عَلَى الْحَبِيْب   صَلَّى اللّٰهُ عَلٰى مُحَمَّد

قبرستان جي حاضري جون 21 سنتون ۽ آداب

ٽي فرامينِ مصطفٰي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم : (1) مون توهان کي قبرن جي زيارت کان منع ڪيو هو، پر هاڻي توهان قبرن جي زيارت ڪيو، ڇوتہ هي دنيا مان بي رغبتي جو سبب ۽ آخرت جي ياد ڏياريندي آهي.[49] (2) جڏهن ڪو شخص اِهڙي قبر تان گذري جنهن کي هُو دنيا

۾ سجاڳيندو هو ۽ اُنهيءَ تي سلام ڪري ته اهو مڙدو ان کي سڃاڻي وٺندو آهي ۽ ان جي سلام جو جواب ڏيندو آهي.[50] (3) جيڪو پنهنجي والدين ٻنهي يا هڪ جي قبر جي هر جمعي جي ڏينهن زيارت ڪري، ان جي مغفرت ٿي ويندي ۽ نيڪوڪار لکيو ويندو.[51] (4) مسلمان جي قبرن جي زيارت سنت ۽ مزارات اولياءِ ڪرام ۽ شهداءِ عُظام رَحِمَهُمُ اللّٰه السّلام جي حاضري وڏي سعادت ۽ انهن کي ايصالِ ثواب مَندوب (يعني پسنديده) ۽ ثواب[52] (5) (وليُّ الله جي مزار شريف يا) ڪنهن به مسلمان جي قبر جي زيارت ڪرڻ لاءِ وڃڻ چاهيو ته مستحب هي آهي ته پهرين پنهنجي گهر (غير مڪروه وقت ۾) ٻه رڪعتون نفل پڙهي، هر رڪعت ۾ سورةُ الْفَاتِحه کان پوءِ هڪ ڀيرو آيةُ الْکُرسِی ۽ ٽي ڀيرا سورةُ الْاِخلاص پڙهي ۽ ان نماز جو ثواب صاحبِ قبر کي پهچائي، الله تعاليٰ ان فوت ٿيل شخص جي قبر ۾ نور پيدا ڪندو ۽ ان (ثواب پهچائڻ واري) شخص کي تمام گهڻو ثواب عطا فرمائيندو.[53] (6) مزار شريف يا قبر جي زيارت لاءِ ويندي وات تي فضول ڳالهين ۾ مشغول نه ٿيو.[54] (7) قبر کي نه چُمو، نه قبر تي هٿ لڳايو.[55] بلڪ قبر کان ڪجهه فاصلي تي بيهي رهو (8) قبر کي تعظيمي سجدو ڪرڻ حرام آهي ۽ جيڪڏهن عبادت جي نيّت هجي ته ڪفر آهي.[56] (9) قبرستان ۾ ان عام رستي کان وڃو جتي ماضي (PAST) ۾ به ڪڏهن ڪنهن مسلمان جون قبرون نه هيون، جيڪو رستو نئون ٺهيل هجي ان تي نه هلو. ”فتاويٰ شامي“ ۾ آهي: (قبرستان ۾ قبرون ختم ڪري) جيڪو نئون رستو ٺاهيو ويو ان تي هلڻ به حرام آهي.[57] بلڪ نئي رستي جو رڳو گمان هجي تڏهن به ان تي هلڻ ناجائز ۽ گناهه آهي.[58] (10) ڪيئي اوليائن جي مزارن

تي ڏنو ويو آهي تہ زائرين جي سهولت خاطر مسلمانن جون قبرون ڊاهي ڪري فرش ناهيو ويندو آهي، اهڙي فرش تي ليٽڻ، هلڻ، ويهڻ، تلاوت ۽ ذِڪر اَذڪار جي لاءِ ويهڻ وغيره حرام آهي، پري کان ئي فاتحہ پڙهي وٺو (11) قبر جي زيارت ميّت جي چهري جي سامهون بيهي ڪري ۽ ان (يعني قبر واري) جي پيراندي واري پاسي کان وڃجي جو ان جي نگاهہ سامهون هجي، سيراندي کان نہ اچي جو ان کي مٿو کڻي ڏسڻو پوي.[59] (12) قبرستان ۾ اهڙي طرح بيهو جو قبلي ڏانهن پُٺ ۽ قبر وارن جي چهري ڏانهن منهن هجي ان کان پوءِ چوي:

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا اَهْلَ الْقُبُوْرِ، يَغْفِرُ اللّٰهُ لَنَا وَلَكُمْ، اَنْتُمْ لَنَا سَلَفٌ وَّنَحْنُ بِالْاَثَرِ

ترجمو: اي قبر وارؤ! توهان تي سلام هجي الله پاڪ! اسان جي ۽ توهان جي مغفرت فرمائي، توهان اسان کان پهريان اچي ويا ۽ اسين توهان کان پوءِ اچڻ وارا آهيون.[60] (13) جيڪو قبرستان ۾ داخل ٿي ڪري هي چوي:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ الْاَجْسَادِ الْبَالِيَةِ وَالْعِظَامِ النَّخِرَةِ الَّتِىْ خَرَجَتْ مِنَ الدُّنْيَا وَهِىَ بِكَ مُؤْمِنَةٌ، اَدْخِلْ عَلَيْهَا رَوْحًا مِّنْ عِنْدِكَ، وَسَلَامًا مِّنِّىْ:

ترجمو: اي الله پاڪ (اي) ڳريل جسمن ۽ بوسيدا هڏين جا ربّ پاڪ! جيڪو دنيا مان ايمان جي حالت ۾ لاڏاڻو ڪري تون ان تي پنهنجي رحمت ۽ منهنجو سلام پهچاءِ، تہ حضرت سيّدنا آدم عَلَيهِ السَّلام کان وٺي ڪري ان وقت تائين جيترا مؤمن فوت ٿيا سيئي ان (يعني دعا پڙهڻ واري) جي لاءِ مغفرت جي دعا ڪندا.[61] (14) مصطفٰي جانِ رحمت

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم جو فرمانِ رحمت نشان آهي: جيڪو شخص قبرستان ۾ داخل ٿيو پوءِ ان سورةُ الفاتحه، سورة الاِخلاص ۽ سورة التكاثُر پڙهي پوءِ هي دعا گهري: ياالله پاڪ! مون جيڪو ڪجھ قرآن پڙهيو ان جو ثواب هن قبرستان جي مؤمن مردن ۽ عورتن کي پهچاءِ، تہ اهي تمام مؤمن قيامت جي ڏينهن ان (يعني ايصالِ ثواب ڪرڻ واري) جا سفارشي ٿيندا.[62] (15) حديث پاڪ ۾ آهي: جيڪو يارهن ڀيرا سورةُ الاِخلاص يعني قُلْ هُوَ اللهُ اَحَد (مڪمل سورة) پڙهي ان جو ثواب مري ويلن کي بخشي تہ مُردن جي ڳڻپ برابر ان (يعني ايصال ثواب ڪرڻ واري) کي ثواب ملندو.[63] (16) قبر جي مٿان اگربتي نہ ٻاري وڃي هن ۾ بي ادبي ۽ بدفالي آهي، ها جيڪڏهن (حاضرين کي) خوشبو (پهچائڻ) جي لاءِ (لڳائڻ چاهيو تہ) قبر وٽ خالي جڳھ هجي اتي لڳايو جو خوشبو پهچائڻ محبوب(يعني پسنديده) آهي.[64] (17) اعليٰ حضرت رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه هڪ ٻي جڳھ تي فرمائن ٿا: "صحيح مسلم شريف" ۾ حضرت عَمرو بن عاص رَضِیَ اللهُ عَنْهُ کان مروي آهي، انهن مرڻ وقت پنهنجي فرزند کي فرمايو: جڏهن مان مري وڃان تہ مون سان گڏ نہ ڪو نوحو (روڄ راڙو) ڪرڻ واري وڃي، نہ ئي باھ وڃي.[65] (18) قبر تي ڏيئو يا پرنڊڙ ميڻ بتي وغيره نہ رکو، ها رات جي اونداهي ۾ رستي تي هلڻ يا ڏسي ڪري تلاوت ڪرڻ جي لاءِ روشني خاطر ضرورت هجي تہ قبر جي هڪڙي پاسي خالي زمين تي ميڻ بتي يا ڏيئو رکو. جڏهن تہ اُها خالي جڳھ اهڙي نہ هجي جو جتي پهريان قبر هئي هاڻي متجي چڪي آهي. (19) قبرن جي زيارت جي لاء هي چار ڏينهن افضل آهن سومر، خميس، جمعو ۽ ڇنڇر. [66] جمعي جي ڏينهن صبح جي نماز

ڪان پوءِ قبرن جي زيارت افضل آهي.[67] (20) **برڪت واري** راتين ۾ قبرن جي زيارت افضل آهي. خاص ڪري شبِ براءت. [68] اهڙي طرح برڪت وارن ڏينهن ۾ به قبرن جي زيارت افضل آهي. مثال طور عِيۡدَيۡن (يعني عِيۡدُالۡفِطۡر ۽ بَقَره عيد)، 10 محرم الحرام ۽ عَشره ذِي الحِجَّ (يعني ذُوالحِجَّ جا ابتدائي 10 ڏينهن)[69] (21) قبرستان جي حاضري جي موقعي تي هِتان هُتان جون ڳالهيون ۽ غفلت ڀريل خيالن جي بجاءِ پنهنجي موت کي ياد ڪري تي سگهي ته ڳوڙها وهايو ۽ گناهن کي ياد ڪري پاڻ کي عذاب قبر کان خوب ڊڄاريو ۽ توبه ڪيو ۽ هي تصور ذهن ۾ جمايو ته جيئن اڄ هي مُئل پنهنجي پنهنجي قبرن ۾ اڪيلا پيل آهن، جلد ئي مان به انهيءَ طرح اونڌهيري قبر ۾ اڪيلو پيو هوندس.

صَلُّوۡا عَلَی الۡحَبِيۡب صَلَّى اللّٰهُ عَلٰى مُحَمَّد

حوالاجات

(1) الادب المفرد ص ۱۳۷حدیث ۵۱۸ (2) مُعۡجَمُ اَوۡسَط ۳/ ۲۲۲حدیث ۴۳۹۶ (3) ابن ماجه ۲/ ۱۹۲حدیث ۱۴۴۳ (4) تِرمِذی ۲/ ۲۹۰حدیث ۹۷۱ (5) ابوداوٗد ۳/ ۲۴۸حدیث ۳۰۹۷ (6) ابن ماجه ۲/ ۱۹۱حدیث ۱۴۴۱ (7) الترغیب والترهیب ۴/ ۱۶۲حدیث ۱۹ (8) ابوداوٗد ۳/ ۲۵۱حدیث ۳۱۰۶ (9) اردولغت ۱۳ / ۲۰۴ (10) بہارِ شریعت ۳ / ۵۰۵ (11) بخاری ۲ / ۵۰۵حدیث ۳۶۱۶ (12) ترمذی ۴ / ۳۳۴حدیث ۲۷۴۰ (13) مرأة ۲ / ۳۵۸ بِتَصَرُّفٍ (14) فتاوٰی رضویه ۲۴ / ۲۰۶ (15) بہار شریعت ۳ / ۵۰۵ (16) پ۲۹، المرسلات: ۲۵،۲۶ (17) بہار شریعت ۱/ ۸۴۲ (18) حلیة الاولیاء ۲/ ۳۹۰رقم ۹۰۴۲ (19) جوہره ص۱۴۱ (20) بہار شریعت ۱/ ۸۴۶، عالمگیری ۱/ ۱۶۶ (21) بہارِ شریعت ۱/ ۸۴۴ (22)عالمگیری ۱/ ۱۶۶ (23) تنویر الابصار ۳/ ۱۶۶ (24) عالمگیری ۱/ ۱۶۶، جوہره ص ۱۴۰ (25) حاشیة الطحطاوی علی مراقی الفلاح ص ۲۰۹ (26) بہارِ شریعت ۱/ ۸۴۴ (27) جوہره ص ۱۴۱ (28) عالمگیری ۱/ ۱۶۶ (29) بہار شریعت ۱/ ۸۴۵

(30) بہار شریعت ۱/۸۴۶ مُلَخَّصاً، عالمگیری ۱/۱۶۶، ردالمحتار ۳/۱۶۸ (31) ماخوذ از فتاوٰی رضویہ مُخَرَّجہ ۵/۳۷۰ (32) بہار شریعت ۱/۸۴۶ (33) بہار شریعت ۱/۸۴۶ بتغیر (34) بہار شریعت ۱/۸۴۸، دُرِّ مُختار ۳/۱۸۵، التّاتار خانیہ ۲/۱۷۰ (35) بہار شریعت ۱/۸۴۸، بتغیر ردالمحتار ۳/۱۸۶ (36) فتاوٰی رضویہ مُخَرَّجہ ۹/۴۰۱، عمدۃُ القاری ۱/۴۰۰ تحتَ الحدیث ۴۷ (37) مُسلم ص ۱۱۹۲ حدیث ۵ (38) مُلَخَّصاً (۳۶۹) اَلفِردَوس بمأثور الخطّاب ۱/۲۸۲ حدیث ۱۱۰۸ (39) مُسندُ البزار ۱۱/۸۶ حدیث ۴۷۹۶ (40) شَرحُ الصُّدُور ص ۹۷ (41) اِحیاءُ العُلوم ۵/۲۶۶ مُلَخَّصاً (42) الطبقاتُ الکُبرٰی لابن سعد ۳/۳۲۹، اَلبِنایہ ۳/۲۴۲ مُلَخَّصاً (43) جوہرہ ص ۳۹، دُرِّ مُختار ۳/۱۵۸۔۱۵۹، بہارِ شریعت ۱/۸۲۳ (44) عالمگیری ۱/۱۶۲، بہارِ شریعت ۱/۸۲۲ (45) عالمگیری ۱/۱۶۲ (46) بہارِ شریعت ۱/۸۲۳، دُرِّ مُختار ۳/۱۶۲ (47) بہارِ شریعت ۱/۸۱۳، ۸۱۲ (48) اِبن ماجہ ۲/۲۵۲ حدیث ۱۵۷۱ (49) تاریخِ بغداد ۶/۱۳۵ حدیث ۳۱۷۵ (50) شُعَبُ الِایمان ۶/۲۰۱ حدیث ۷۹۰۱ (51) فتاوٰی رضویہ مخرّجہ ۹/۵۳۲ (52) عالمگیری ۵/۳۵۰ (53) فتاوٰی رضویہ مخرّجہ ۹/۵۲۲، ۵۲۶ (54) ماخوذ از فتاوٰی رضویہ ۲۲/۴۲۳ (55) رَدُّالمُحتار ۱/۶۱۲ (56) دُرِّ مُختار ۳/۱۸۳ (57) فتاوٰی رضویہ مخرّجہ ۹/۵۳۲ (58) مرقاۃ المفاتِیح ۴/۲۵۳ تحت الحدیث ۱۷۶۵ ماخوذاً (59) مُصَنَّف ابن اَبی شَیبہ ۸/۲۵۷ (60) شَرحُ الصُّدُور ص ۳۱۱ (61) دُرِّ مُختار ۳/۱۸۳ (62) مُلَخَّص از فتاوٰی رضویہ مُخَرَّجہ ۹/۴۸۲، ۵۲۵ (63) مُسلِم ص ۵۷ حدیث ۱۹۲ (64) عالمگیری ۵/۳۵۰ (65) فتاوٰی رضویہ مخرّجہ ۹/۵۲۳ (66) عالمگیری ۵/۳۵۰ (67) اِبنِ عَساکِر ۹/۳۴۳۔

ايندڙ هفتي جو رسالو

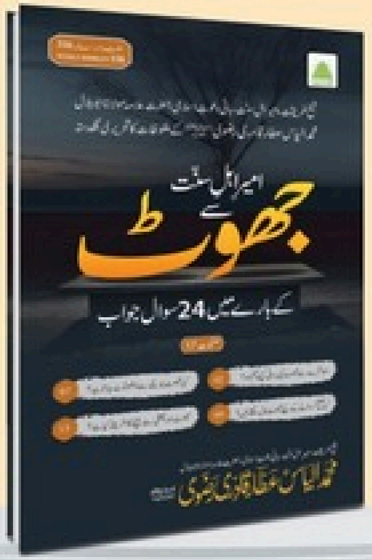

978-969-722-638-2
01082481

فیضانِ مدینہ محلہ سوداگران، پرانی سبزی منڈی کراچی
UAN +92 21 111 25 26 92 0313-1139278
www.maktabatulmadinah.com / www.dawateislami.net
feedback@maktabatulmadinah.com / ilmia@dawateislami.net